

Вознюк О. В., Тарнавська Н. П. До проблеми побудови нової парадигми дошкільної освіти // Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник наукових статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28–29 березня 2019 р. / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2019. 178 с. – С. 30-31.

УДК 370.182

**Вознюк О.В.,
Тарнавська Н.П.,
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

ДО ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Концепція функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини дозволяє стверджувати, що розвиток людини в аспекті психічних функцій йде від правої півкулі до лівої, а від неї до їх функціонального синтезу, який реалізує фундаментальну психічну функцію – *дипластію* (парадоксальну здатність людини поєднувати в одному психоментальному контексті протилежні, що виключають одне одного, поняття, образи, емоційні стани), яка постає основною характеристикою творчо-парадоксального мислення – мети й інструменту освітнього процесу.

Відтак, *еволюція людини в онто- і філогенезі*, як засвідчують антропологічні і психологічні дослідження, йде від правопівкульового психічного модусу (у дитини) до лівопівкульового (у дорослої людини), а від нього – до їх синтезу (у літньої людини).

Зазначений діалектичний алгоритм дозволяє дійти висновку, що інформація, яка організується в рамках правої півкулі за аналогово-синтетичним принципом, здатна згодом розвертатися в рамках лівопівкульової психіки за лінійно-аналітичним принципом. Тому *результати соціально-педагогічних впливів* на дитину в дошкільному віці, що реалізуються на рівні її правої півкулі, в середньому і старшому шкільному віці отримують проекцію в сфері абстрактно-логічних форм мислення на рівні лівої півкулі. Таким чином, в дошкільному віці має місце своєрідне *кодування* майбутньої поведінки людини через правопівкульову "призму" наочності та образності, коли соціальні смисли та цінності, що транслюються соціально-педагогічним середовищем, "запаковуються" в казково-метафоричних ірраціональних сюжетах та відповідних психологічних установках, які з розвитком лівопівкульових функцій *декодується* – розгортаються у сфері абстрактно-логічного, раціонального мислення й сприйняття світу. Цей процес виявляє *проблемні аспекти*.

По-перше, якщо дитина дошкільного віку в силу домінування правопівкульової багатозначно-парадоксальної стратегії сприйняття і освоєння дійсності відкрита багатозначно-парадоксальним, неузгодженим один з одним, впливам соціально-педагогічного середовища, то дитина середнього і старшого шкільного віку віддає перевагу однозначно-раціональним впливам, а багатозначні впливи, згідно Р.Лейнгу і Г. Бейтсону, в цьому віці можуть призводити (і часто призводять) до шизоїдно-розщеплюючого ефекту, до ситуації "подвійного затиску" ("подвійного зв'язку"), що ініціює розвиток біполярного мислення, аутизму, шизофренії: в ситуації подвійного затиску може виявитися школяр, який отримує від соціально-педагогічного середовища впливи (інформацію), які суперечать один одному (коли від школяра вимагають, наприклад, одночасно бути ініціативним і слухняним, коли мати може вимагати від свого чада ласки і одночасно бути відштовхуюче холодною, коли в шкільному колективі від дитини очікується поведінка, яку дитина не може однозначно трактувати). Виникає ситуація, коли невизначені/багатозначні впливи на школяра середнього і старшого віку можуть супроводжуватися відчуттям, що його "розривають на частини". Цей шизоїдний психічний стан доцільно кваліфікувати як когнітивний дисонанс (викликаний амбівалентно-парадоксальною когнітивною ситуацією), від якого школяр прагне звільнитися за допомогою механізму психологічного захисту, що призводить до *спотворення дійсності*. Так, бажаючи чогось і не маючи можливості отримати цю річ, людина, яка перебуває у полоні когнітивного дисонансу, може вдатися до дискредитації даної речі, спотворюючи при цьому реальність (див. байку "Про зелений виноград").

Таким чином, у сфері однозначного біполярного відображення дійсності дві протилежні когніції не можуть мирно сусідити одна з одною, оскільки біполярна, розщеплена, "чорно-біла" модель мислення й поведінки з її двійковою однозначною "так-ні" логікою сприйняття дійсності не здатна поєднувати протилежності. Це призводить до радикалізації людини і суспільства в цілому, що ми і спостерігаємо в сучасному світі, де отримує розвиток біполярне, кліпове мислення, яке реалізуються в "мозаїчній культурі" (Гі Дебор).

По-друге, в шкільному віці разом з розвитком лівопівкульового абстрактно-логічного мислення "запаковані" в ранньому дитинстві смисли починають розпаковуватися в сфері процедур лінійної (лівопівкульової) логіки, коли багатозначно-парадоксальні правопівкульові смисли перетворюються на однозначно-раціональні лівопівкульові, що супроводжується спотворенням, викривленням правопівкульових смислів з усіма психолого-поведінковими наслідками, що випливають з цього. Так, психологічні установки (атитюди), сформовані у малюка на ірраціонально-правопівкульовому рівні, в старшому шкільному віці мають тенденцію піддаватися раціоналізації на рівні однозначної "так-ні" лівопівкульовій логіці. А це часто призводить до того, що засвоєні моральні імперативи ("мий руки перед їжею", "поважай старших", "вір у Бога" ...) можуть перетворитися на анти-імперативи як наслідок

дії лівопівкульового "демона протиріч".

Нова парадигма дошкільної освіти, яка базується на концепції функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини та педагогічній синергетиці, передбачає три етапи розвитку дитини і певні соціально-педагогічні впливи на кожному з них.

Перший етап. Амбівалентний вплив (з ефектом "подвійного затиску") постає необхідним виховним ресурсом для маленьких дітей (до 5-6 років), у яких домінує багатозначне правопівкульове ірраціональне відображення й освоєння світу. У той час як в умовах інтенсивного формування однозначно-лівопівкульової стратегії освоєння світу (7-14 років), яка допомагає дитині встановлювати суворо однозначні логічні відносини в процесі пізнання і соціалізації, такі суперечливі впливи на рівні однозначно-лівопівкульового мислення часто приводять до радикалізації відображення дійсності, до розвитку у напрямі шизоїдності і біполярності.

Тому на етапі дошкільного віку слід реалізовувати "м'який", "трепетний" вплив, що відповідає "райській" природі існування дитини, яка ще повністю не звільнилася від стану психофізіологічної неподільності з материнським організмом, з яким вона до народження перебувала у органічній єдності. На цьому етапі дитина характеризується парадоксально-багатозначним сприйманням і мисленням, що на рівні виховних впливів має реалізуватися через **м'яке синергетичне управління**. На цій стадії розвитку дитина не боїться суперечливих впливів і не схильна до розвитку в напрямку шизоїдно-розщепленої психіки. Навпаки, тут парадоксально-абсурдні сигнали зовнішнього середовища формують у дитини установку на містико-діалектичне, казково-чудове світосприйняття світу й ініціюють творчо-ігрову активність.

Другий етап. Разом з інтенсивним розвитком однозначно-лівопівкульових функцій мислення й поведінки (після 7 років), що реалізують вольове зусилля (Є.А.Немчін), виникає потреба в розвитку однозначного абстрактно-логічного відображення дійсності, що передбачає однозначний код впливу на дитину. На цій стадії слід узгоджувати безліч різних впливів соціально-педагогічного середовища, оскільки тут дитина сторониться суперечливих впливів, які можуть спрямувати її розвиток у напрямку шизоїдної психіки, що особливо небезпечно для тих дітей, у яких на першому етапі не цілком сформувалося парадоксально-містичне, казково-метафоричне світосприйняття.

Згубність суперечливих впливів на цьому етапі підтверджується так званим **"Кембридж-Сомервільським проектом"** – лонгітюдним експериментом, який почали проводити у 1939 році. Результати цього експерименту залишаються **загадкою для наукового співтовариства**. Експериментатори обрали 500 хлопчиків з бідних родин з неблагополучного району Массачусетсу і поділили їх на дві групи – контрольну і експериментальну. Діти з останньої групи стали учасниками інтенсивної соціальної програми попередження злочинності: хлопчиків часто відвідували соціальні робітники, їм надавалося безкоштовне менторство, індивідуальне репетиторство, медична і психіатрична допомога, участь в літніх таборах, а їх батькам пропонувалися консультації психолога. У той час як контрольна група продовжила жити своїм звичним життям. Через 30 років аналіз об'єктивних результатів випускників програми показав негативні результати, коли жоден з об'єктивно вимірюваних показників учасників програми не поліпшився. Навпаки, учасники експериментальної групи порівняно з учасниками контрольної групи вчиняли більше злочинів, більше зловживали алкоголем, частіше мали серйозні проблеми з фізичним здоров'ям і хворіли більш серйозними психічними розладами. Їх смерть відбувалася була в середньому на 6 років раніше, ніж сміють учасників контрольної групи. Вони працювали на гірших роботах і були менше професійно задоволені. Відтак, програма не просто не допомогла своїм учасникам, а значно нашкодила їм. **Поясненням** парадоксального результату цього експерименту полягає у створенні ситуації "подвійного затиску", коли діти експериментальної групи зазнавали інтенсивний вплив негативного соціального середовища їх сімейного кола з одночасним позитивним впливом соціальних програм.

Третій етап. Старший шкільний вік вимагає такого соціально-педагогічного середовища, яке б забезпечило перебіг психічних процесів школярів на рівні півкульового синтезу, коли розвинені лівопівкульові функції узгоджуються з протилежними правопівкульовими функціями, що вимагає залучення нового, розвинутого нами, напрямку в педагогіці – **педагогічної парадоксології**.

Наведені положення у цілому узгоджуються з особливостями індіанського виховання дітей (див. книгу Жан Ледлофф "Як виростити дитину щасливою"), реалізують принципи тибетської й японської виховних систем, а також виражають пафос Вальдорфської педагогіки, відповідно до якої дитина несе в собі джерело базальної геніальності, яку слід пробудити й актуалізувати за допомогою відповідного соціально-педагогічного середовища.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє обґрунтувати поетапну освітню траєкторію, що передбачає розвиток дитини від стану правопівкульової неподільності зі світом (характеризується багатозначним парадоксальним мисленням і відкритістю до чуда, парадоксу, абсурду, чарівній казці) до лівопівкульової здатності щодо однозначного абстрактно-логічного мислення (що дозволяє дитині усвідомлювати себе у сфері причинно-наслідкових залежностей), а від нього – до стану функціонального синтезу півкульових функцій, який реалізує диалектно, діалектичне – творче, парадоксальне – мислення як єдність протилежностей – образа і слова, конкретного і абстрактного, почуття і думки. Така модель розвитку дитини на рівні педагогічної теорії і практики передбачає актуалізацію **нової парадигми дошкільної освіти**.